

Joop Smit

Petrus: struikelblok en rots

Wie Petrus zegt, zegt rots. In het Grieks geldt dit in letterlijke zin: *petros* en *petra* rijmen daar op elkaar. In de christelijke wereld gaat deze uitspraak in figuurlijke zin op. Daar geldt Petrus immers allerwegen als de rots waarop de kerk gebouwd is. In welke zin Petrus precies als rots functioneert, is overigens heel omstrede. Via tal van nuanceringen en onderscheidingen wordt hij gewoonlijk tot een passend fundament van de eigen kerk gemaakt.

Het dominante beeld van Petrus als kerkelijke rots is ontleend aan Matteüs 16,13-19. Om te beginnen maken we nu eerst deze beroemde en veelbesproken passage los van de kerkelijke discussie om na te gaan welk beeld Matteüs hier van Petrus oproept. Vervolgens gaan we na welke beelden Marcus en Johannes van Petrus oproepen, beelden die door het overheersende beeld van de rots dreigen te worden verdrongen.

De rots

Matteüs 16,13-19 speelt zich af in Caesarea Filippi. Daar vraagt Jezus aan zijn leerlingen wie hij volgens hen is. Blijkbaar is Simon Petrus hun woordvoerder, want hij antwoordt: 'U bent de messias, de Zoon van de levende God.' Jezus reageert met drie uitspraken die speciaal tot Petrus zijn gericht.

1 – 'Gelukkig ben je, Simon Barjona, want dit is je niet door mensen van vlees en bloed geopenbaard, maar door mijn Vader in de hemel.' Petrus heeft zijn inzicht in de identiteit van Jezus blijkbaar aan een bijzondere openbaring uit de hemel te danken, een uitverkiezing waarmee hij door Jezus wordt gelukgewenst. Dit onderscheidt Petrus van de andere leerlingen en geeft hem een bijzondere positie.

2 – 'En ik zeg je: jij bent Petrus, de rots waarop ik mijn kerk zal bouwen, en de poorten van het dodenrijk zullen haar niet kunnen overweldigen.' Het 'U bent de messias' van Petrus beantwoordt Jezus nu met 'Jij bent Petrus'. Hij geeft Simon Barjona een

nieuwe naam, en daarmee een nieuwe status en functie. De beeldspraak van het huis op de rots aan het slot van de bergrede verheldert wat Jezus hier bedoelt (zie Matteüs 7,24-27). Hij stelt Petrus, de rots, aan als rotsvast fundament waarop het huis van de kerk onwrikbaar vast zal staan. Hoe hard de duistere krachten van het dodenrijk ook tekeer zullen gaan, ze zullen het huis op de rots niet doen instorten.

3 – 'Ik zal je de sleutels van het koninkrijk van de hemel geven, en al wat je op aarde bindend verklaart, zal ook in de hemel bindend zijn, en al wat je op aarde ontbindt, zal ook in de hemel ontbonden zijn.' Met deze uitspraak vult Jezus de opdracht aan Petrus fundament van de kerk te zijn nader in. De termen binden en ontbinden hebben gewoonlijk betrekking op de uitleg van de Tora. Zo krijgt Petrus hier de bevoegdheid bindende uitspraken te doen inzake de juiste interpretatie van de geboden die Jezus in de vijf grote redevoeringen van dit evangelie aan zijn kerk heeft meegegeven.

Petrus krijgt in deze passage een bijzondere status. Hij is niet alleen spreekbuis van de andere leerlingen. Hij heeft meer gezag dan zij, en zijn nieuwe naam houdt ook een speciale opdracht in: hij moet de vaste rots zijn waarop de kerk gefundeerd is. Al bij Matteüs rijst de vraag hoe solide de rots, Petrus, eigenlijk is. Eerder, voorafgaand aan zijn gelukwens, heeft Jezus hem verwijtend kleingelovige genoemd (Matteüs 14,31), en kort erna maakt hij hem fel uit voor *skandalon*, struikelblok (Matteüs 16,23). Bij Marcus en Johannes klinken de tegenstemmen luid en duidelijk. Petrus' gebrek aan inzicht en trouw neemt daar dramatische vormen aan. De rots dreigt daar een struikelblok te worden.

Een struikelblok

In het Marcus-evangelie vertonen de leerlingen een opvallend gebrek aan inzicht en moed. Dit geldt in het bijzonder voor Petrus. Voor hem leidt dit tot twee uiterst pijnlijke confrontaties met Jezus. De eerste botsing vindt plaats omstreeks het midden

Petrus als een gebogen man, links op een kapiteel in Saint Michel de Cuxa, Roussillon, Zuid-Frankrijk

van het evangelie (Marcus 8,31-33). In het voorafgaande heeft Jezus veel wonderen gedaan, maar zijn leerlingen blijven zo doof en blind voor zijn identiteit dat hij ten einde raad uitroept: 'Begrijpen jullie het dan nog niet?' In Caesarea Filippi spreekt Petrus dan het verlossende woord: 'U bent de messias.' Vreemd is wel dat Jezus hun vervolgens ten strengste verbiedt er met iemand over te spreken. De titel messias is blijkbaar voor misverstand vatbaar. Dan onthult Jezus openlijk dat hij, de messias, zal worden afgewezen en gedood, maar na drie dagen zal opstaan. Een hevige botsing met Petrus is hiervan het gevolg: 'Toen nam Petrus hem apart en begon hem fel terecht te wijzen. Maar hij draaide zich om, keek zijn leerlingen aan en wees Petrus streng terecht met de woorden: 'Ga terug, achter mij, Satan! Je denkt niet aan wat God wil, maar alleen aan wat de mensen willen.' Het gaat hier hard tegen hard. Petrus ziet zijn droom in duigen vallen. Hij verwacht blijkbaar dat Jezus, als koninklijke messias, zijn leerlingen in zijn aanzien en macht zal laten delen.

Want dat is wat mensen het liefste willen. Jezus reageert buitengewoon scherp. De suggestie van Petrus raakt bij hem een gevoelige snaar, brengt hem een ogenblik aan het wankelen. Hij voelt zich via Petrus aangevallen door Satan, die hem wil afbrengen van de weg die God van hem vraagt: hij is 'niet gekomen om gediend te worden, maar om te dienen en zijn leven te geven als losgeld voor velen' (Marcus 10,45). Petrus blokkeert als een struikelblok de weg die Jezus moet gaan; deze wijst hem scherp zijn plaats: 'Achter mij, Satan!'

Gezakt

De tweede confrontatie tussen Petrus en Jezus in het Marcus-evangelie vindt plaats in het huis van de hogepriester in Jeruzalem (Marcus 14,53-72). Het gaat in dit geval om een dubbelpaneel dat Marcus zorgvuldig heeft voorbereid en geënceneerd. Wanneer Jezus na het pesachmaal met zijn leerlingen naar de Olijfberg gaat, voorzegt hij dat ze allemaal ten val

zullen komen. Petrus eist een uitzonderingspositie op, waarop Jezus aankondigt: 'Ik verzeker je: juist jij zult me vannacht, nog voor de haan tweemaal gekraaid heeft, driemaal verloochenen.' Maar Petrus houdt stellig vol: 'Al zou ik met u moeten sterven, ik zal u nooit verloochenen' (Marcus 14,26-31). Terwijl Jezus in de olijfgaard dodelijk bedroefd bidt, vindt hij Petrus met Jakobus en Johannes tot drie keer toe in slaap, in plaats van met hem te waken en te bidden. Ze laten hem in dit duistere uur in de steek. Daarom waarschuwt hij Petrus: 'Simon, slaap je? Kon je niet één uur waken? Blijf wakker en bid dat jullie niet in beproeving komen; de geest is wel gewillig, maar het lichaam is zwak' (Marcus 14,32-42). Wanneer Jezus gevangengenomen wordt, vluchten alle leerlingen weg. Alleen Petrus volgt hem naar het huis van de hogepriester. Terwijl Jezus binnen wordt verhoord en ter dood veroordeeld, wordt tegelijkertijd Petrus op de binnenplaats ondervraagd. Daar ontkent hij tot driemaal toe dat hij iets met Jezus te maken heeft. In het nauw gedreven begint hij te vloeken en te zweren: 'Ik ken die man over wie jullie het hebben niet.' Dan kraait, zoals Jezus heeft aangekondigd, voor de tweede keer de haan. Wanneer dat tot Petrus doordringt, barst hij in tranen uit (Marcus 14,55-65. 66-72). 'Wie mijn volgeling wil zijn, moet zichzelf verloochenen, zijn kruis op zich nemen en zo achter mij aan komen' (Marcus 8,34). Ondanks zijn eerdere belofte heeft Petrus niet aan deze maatstaf voldaan. Als leerling van Jezus is hij voor zijn examen gezakt. Krijgt hij nog een herkansing?

Herkansing

In het Marcus-evangelie heeft de in het wit geklede jongeman in het graf het laatste woord. Hij stuurt de vrouwen weg met de boodschap: 'Ga terug en zeg tegen zijn leerlingen en tegen Petrus: 'Hij gaat jullie voor naar Galilea; daar zullen jullie hem zien, zoals

hij jullie heeft gezegd''(Marcus 16,7). Deze boodschap suggereert dat Jezus de relatie met zijn falende leerlingen zal herstellen. Hij zal weer voor hen uit gaan (zie Marcus 10,32); door schade en schande wijs geworden zullen ze hem opnieuw volgen. Dit geldt in het bijzonder voor Petrus, die apart genoemd wordt. Hij heeft Jezus het meest openlijk en heftig verloochend. De suggestie is dat hij desondanks als leider van de groep zal worden gerehabiliteerd. Het schrijvende gebrek aan inzicht en moed dat hij eerder heeft getoond, doet verwachten dat hij als leider bescheiden en vol mededogen zal zijn.

Het Johannes-evangelie tekent Petrus als een onstuimig man

Met vallen en opstaan

Het Johannes-evangelie tekent Petrus als een onstuimig man. Hij reageert impulsief, heeft weinig zelfkennis en begrijpt nauwelijks wat Jezus doet en zegt. In zijn relatie met Jezus zijn misverstand en zelfoverschatting dan ook schering en inslag. Aandacht voor Petrus is er vooral in de tweede helft van het evangelie. Daar krijgt hij ook gezelschap van de anonieme 'leerling van wie Jezus veel hield'. Deze intieme vertrouweling van Jezus overvleugelt de explosieve en kortzichtige Petrus. Als het om begrip van Jezus gaat, is deze hem steeds een stap voor.

Onbezonnen

Tijdens het afscheidsmaal van Jezus met zijn leerlingen gaat de aandacht driemaal in het bijzonder uit naar Simon Petrus (Johannes 13-17). Wanneer Jezus onder de maaltijd de voeten van zijn leerlingen begint te wassen, stuit hij bij Petrus op heftig protest: 'U wilt toch niet mijn voeten wassen, Heer?' Wanneer Jezus antwoordt: 'Wat ik doe, begrijp je nu nog niet, maar later zul je het wel begrijpen', wijst Petrus hem opnieuw verontwaardigd af: 'O nee,' zegt Petrus, 'mijn voeten zult u niet wassen, nooit!' Daarop zegt Jezus: 'Als ik ze niet mag

wassen, kun je niet bij mij horen.' En dan zwaait Petrus ineens helemaal om: 'Heer, dan niet alleen mijn voeten, maar ook mijn handen en mijn hoofd!' Dit is Petrus ten voeten uit. Hij begrijpt niet dat de voetwassing Jezus' dienstbaarheid tot in de dood symboliseert en dat hem wordt gevraagd in die dienstbaarheid te delen. Typerend is ook dat zijn resolute weigering plotseling omslaat in een overdreven en blind enthousiasme (Johannes 13,3-11).

Wanneer Jezus openlijk aankondigt dat een van hen hem zal verraden, tasten zijn leerlingen in het duister wie hij bedoelt. 'Een van hen, de leerling van wie Jezus veel hield, lag naast hem aan tafel aan, en Simon Petrus beduidde hem dat hij moest vragen wie Jezus bedoelde. Hij boog zich dicht naar Jezus toe en vroeg: 'Wie, Heer?' 'Degene aan wie ik het stuk brood geef dat ik nu in de schaal doop', zei Jezus. Hij doopte een stuk brood in de schaal en gaf het aan Judas' (Johannes 13,21-26). Hier verschijnt voor het eerst de leerling van wie Jezus veel hield, die Petrus in het vervolg gewoonlijk vergezelt. Zijn plaats aan tafel tekent zijn intieme relatie met Jezus: hij ligt in de schoot van Jezus (vergelijk Johannes 1,18) en rust aan zijn borst. Petrus moet zich tot die bijzondere vertrouweling wenden om de gewenste informatie van Jezus te krijgen. Daarmee is de rolverdeling tussen deze twee eens en voorgoed bepaald.

Tijdens de maaltijd neemt Petrus vervolgens geen genoegen met Jezus' antwoord dat hij hem niet nu, maar pas later zal kunnen volgen: 'Ik ga ergens naartoe waar jij nog niet kunt komen; later zul je mij volgen.' 'Waarom kan ik u nu niet volgen, Heer? Ik wil mijn leven voor u geven!' Deze overdreven en onbezonnen toezegging wordt door Jezus onmiddellijk afgestraft: 'Jij je leven voor mij geven? Waarachtig ik verzeker je: nog voor de haan kraait, zul jij mij driemaal verloochenen' (Johannes 13,36-38).

Vallen

In de tijd tussen het verlaten van de zaal van het afscheidsmaal en de bijzetting van Jezus' lichaam in een nieuw graf treedt Petrus nog twee keer op de voorgrond (Johannes 18,1 - 19,42). Tijdens de gevangenneming van Jezus trekt Petrus het zwaard en slaat hij het rechteroor af van een slaaf van de hogepriester. Dat hij voor Jezus opkomt, mag sympathiek zijn, maar in feite gaat het om een onbezonnen en misplaatste actie. Uit Jezus' reactie blijkt dat Petrus de ware aard van diens zending niet begrepen heeft: 'Steek je zwaard

in de schede. Zou ik de beker die de Vader mij gegeven heeft, niet drinken? (Johannes 18,10-11). Petrus' actie getuigt van een hardnekkig misverstand.

Na zijn gevangenneming wordt Jezus naar het paleis van de hogepriester gebracht. Petrus en de andere leerling volgen hem. Nadat de andere leerling Petrus heeft binnengeloodst, wordt aan de laatste drie keer gevraagd of hij niet ook een leerling van Jezus is. Drie keer ontkent Petrus dit, 'en meteen kraaide er een haan', zoals Jezus eerder had aangekondigd. Zijn belofte Jezus tot in de dood te volgen is hiermee, in eerste instantie, als grootspraak ontmaskerd (Johannes 18,12-18.25-27). De leerling van wie Jezus veel hield, blijft hem wel tot het eind toe volgen. Hij staat onder het kruis, waar Jezus de zorg voor zijn moeder aan hem toevertrouwt (Johannes 19,25-27).

Opstaan

Na Jezus' verrijzenis treden Petrus en de leerling van wie Jezus veel hield, steeds samen op. Daarbij springen de verschillen tussen deze twee duidelijk in het oog (Johannes 20,1 - 21,25). Wanneer Maria van Magdala gezien heeft dat de steen van de opening

*Dat hij voor Jezus opkomt,
mag sympathiek zijn,
maar het is een onbezonnen actie*

van Jezus' graf is weggehaald, gaat ze dit meteen melden aan Simon Petrus en de leerling van wie Jezus veel hield. Dan volgt een wonderlijke wedloop. De andere leerling loopt sneller en komt als eerste bij het graf, maar gaat niet naar binnen. Dat is voorbehouden aan Petrus, die na hem arriveert. Deze gaat als eerste het graf in, ziet dat de doeken keurig geordend zijn, maar verbindt daaraan geen enkele conclusie. Na Petrus gaat ook de andere leerling het graf binnen, en hij doorziet wel wat de opgeruimde staat van het graf betekent: 'Hij zag het en geloofde.' Blijkbaar erkent de andere leerling het leiderschap van Petrus, maar overtreft hij hem in spiritueel opzicht: zijn liefde is vuriger, zijn inzicht fijngevoeliger (Johannes 20,1-10).

Wanneer de leerlingen later, op initiatief van Petrus, gaan vissen op het Meer van Tiberias, voltrekt zich een vergelijkbaar scenario. Jezus verschijnt, maar wordt aanvankelijk niet herkend. Wanneer ze dan op zijn aanwijzing een grote hoeveelheid vis vangen, is het de leerling van wie Jezus veel hield, die hem herkent en die Petrus de ogen opent: 'Het is de Heer!' Petrus springt daarop geheel in stijl in het water. Wat later trekt hij ook het net aan land: 'Het zat vol grote vissen, welgeteld honderddrieënvijftig, en toch scheurde het niet' (Johannes 21,1-14). Dit lijkt een aanwijzing voor de leidende rol die Petrus zal vervullen wanneer de leerlingen als vissers van mensen aan het werk gaan. Maar voordat het zover is, zal hij toch eerst, gezien zijn belaste verleden, in die functie bevestigd moeten worden. Dit gebeurt in de volgende, afsluitende scène. Daarin wordt de tegenstelling tussen zijn eerdere falen en zijn toekomstige leidinggevende functie op indrukwekkende manier opgelost.

Sleutelscene

'Toen ze gegeten hadden, sprak Jezus Simon Petrus aan: 'Simon, zoon van Johannes, heb je mij lief, meer dan de anderen hier?' Petrus antwoordde: 'Ja, Heer, u weet dat ik van u houd.' Hij zei: 'Weid mijn lammeren.' Nog eens vroeg hij: 'Simon, zoon van Johannes, heb je me lief?' Hij antwoordde: 'Ja, Heer,

u weet dat ik van u houd.' Jezus zei: 'Hoed mijn schapen.' En voor de derde maal vroeg hij: 'Simon, zoon van Johannes, houd je van me?' Petrus werd verdrietig omdat hij voor de derde maal vroeg of hij van hem hield. Hij zei: 'Heer, u weet alles. U weet toch dat ik van u houd.' Jezus zei: 'Weid mijn schapen' (Johannes 21,15-17).

In deze passage klinkt de roepingscène door waarin Jezus aan Simon, de zoon van Johannes, de naam Kefas, Petrus, rots heeft gegeven (Johannes 1,40-42). Het is alsof de roeping van Petrus om rots te zijn na al zijn feilen en falen moet worden vernieuwd. Daartoe moet hij, omdat hij Jezus driemaal verloochend heeft, tot drie keer toe bevestigen dat hij van Jezus houdt. Dat is voor hem een pijnlijke, maar louterende ervaring. Alleen zo, met erkenning van eigen feilen en falen, kan hij de taak vervullen die Jezus hem nu toevertrouwt: in navolging van Jezus moet hij de herder zijn die de kudde leidt. Bij de uitvoering daarvan zal hij ook gaan ontdekken dat Jezus hem door de voetwassing wilde laten delen in zijn dienstbaarheid (vergelijk Johannes 13,7), en zal hij uiteindelijk Jezus volgen door zijn leven voor hem te geven: 'Met deze woorden duidde hij aan hoe Petrus zou sterven tot eer van God. Daarna zei hij: 'Volg mij'' (Johannes 21,18-19; vergelijk 13,36-38). Verrassend is wel weer dat hij zich, als herder van de kudde, blijkbaar niet met het lot van de dienaar van wie Jezus veel hield, heeft te bemoeien (Johannes 21,20-23). Die gaat zijn eigen weg.

Slotsom

Petrus wordt in de evangelieverhalen allerminst als rots voorgesteld. Zijn feilen en falen worden er breed uitgemeten. Zijn leiderschap zal zich kenmerken door begrip en mededogen, want hij is zelf door schade en schande wijs geworden. Als een soort geestelijk leidsman wordt hij begeleid door de leerling van wie Jezus veel hield, die inniger met Jezus verbonden is en hem eerder herkent dan hij. Blijkbaar heeft Petrus, de rots, dit spirituele kompas nodig; zonder dat dreigt hij weer een struikelblok te worden. ■